

ДРУШТВЕНЕ ВРИЈЕДНОСТИ И ИНТЕРЕСНЕ ГРУПЕ У ДЕФИНИСАЊУ ЗЕЛЕНЕ СТРУКТУРЕ ГРАДА БАЊАЛУКЕ

SOCIAL VALUES AND INTEREST GROUPS IN DEFINING BANJALUKA'S GREEN STRUCTURE

Апстракт

Текст који слиједи презентује резултате истраживања које је имало за циљ формулисање концепта зелене структуре и откривање нивоа афирмисања њених вриједности у планерској пракси града Бањалуке. Анализа дискурса пружа увид у валоризовање зелене структуре као друштвене вриједности или јавног добра унутар планског процеса и унутар планског документа као конкретног резултата. Проучавање планских докумената довело је до закључка да је зелена структура, као концепт повезивања отворених зелених простора у сложеноу цјелину интегрисану у градску матрицу, присутна у контексту планирања града Бањалуке. Термин зелена структура није употребљен, али наведени елементи прихваћене дефиниције се могу препознати у тексту и графичким прилозима планских докумената. Ипак, концепт зелене структуре у анализираним планским документима остао је недоречен. На основу резултата анкете намјењене стручњацима из области урбанистичког планирања и пројектовања, закључено је да планери немају механизам који би омогућио лакше сагледавање сложених односа и

Abstract

Following text presents the results of research in which defining green structure concept and reviling his levels of affirmation in planning process of Banjaluka was one of main goals. Discourse analyses delivers insight in green structure position as social value and public good inside planning process and resulting documents. Documents survey led to conclusion that green structure as concept of integration of urban green spaces, was indeed part of urban planning process of Banjaluka. Green structure as term was never used but elements of concept can be recognized inside text and graphics of planning documents. Still, green structure concept as part of planning strategy of Banjaluka stays unfinished. According to questionnaire used to collect information from urban planning and urban design experts in Banjaluka, urban planers do not have in view mechanism of many interests and very complex relationships of different actors in planning process. System of relationships and great number of interests stays only partly and superficially analyzed and green structure as social value in his material and nonmaterial shape loses position in complex social and political context.

Key words: *green structure, planning process, integration of open green spaces, social values, public good, actors, interests, interest groups.*

многобројних интереса различитих актера у процесу планирања. Систем тих односа и великог броја интереса у локалном и глобалном контексту остаје само дјелимично и површно сагледан, при чему зелена структура као вриједност, у свом материјалном и нематеријалном облику, губи позицију у замршеном социополитичком контексту.
Кључне ријечи: *зелена структура, планирање, интегрисање отворених зелених простора, друштвене вриједности, јавно добро, актери, интереси, интересне групе.*

Уводна разматрања

Град Бањалуку његови становници и посјетиоци доживљавају као зелени град. Као такав, град је описан у многим монографијама и путописима.¹ Епитет зелени односи се на град као цјелину, а не на

* Невена Новаковић, дипл.инж.арх, Архитектонско-грађевински факултет Универзитета у Бањалуци, Војводе Степе Степановића 77/III, 78 000 Бањалука, Република Српска, Босна и Херцеговина.

1 Погледати у: Капићић Х. (1968), *Босна и Херцеговина за вријеме аустро-угарске владавине*, Сарајево, Свјетлост и Бејтић А. (1953), *Бањалука под турском владавином: архитектура и територијални развитац града у 16. и 17. вијеку*, Наше старине I.

његове појединачне дијелове, што упућује на констатацију да се урбани зелени простори перципирају и доживљавају у континуитету. Зеленило је доминантан визуелни елемент Бањалуке, чак и у густо изграђеном градском језгру и стално доприноси утиску близине природе. Зелена мјеста имају историју унутар историје града, дио су културног и природног феномена истовремено (Сл. 1). Паркови, алеје, обале ријеке, зелени простори уз објекте и други зелени простори у граду, ако се посматрају током планирања као структура могу да допринесу бољем квалитету градског живота, повезујући садржаје и функције унутар града, интегришући град са његовим окружењем и побољшавајући еколошке индикаторе у граду².

У посљедњој деценији многобројне интервенције и трендови изградње у Бањалуци директно угрожавају зелену структуру. Зелени простори су постали потенцијална мјеста за изградњу, унутар градског језгра као посљедица згушњавања физичке структуре, и изван градског језгра као посљедица ширења града. Притисак великог броја аутомобила у градском

Сл. 1.

Тржница у Бањалуци са тек посађеним дрворедом пред крај деветнаестог вијека. Јединица зелене структуре као окосница урбанизације и медиј повезивања природног и створеног људском руком.

Fig. 1.

Market in Banjaluka at the end of nineteenth century with new tree line. Part of green structure as main element of urbanization and connection between nature and city.

саобраћају наводи планере да вјерују да ће проблем ријешити проширењем улица, што доводи до уклањања дрвореда. Подређеност зелених простора другим урбаним структурама испољава се тако што се зелена структура планира као преостали простор између објеката. Као резултат наведених трендова, у урбаној матрици града долази, прије свега, до знатног смањења зелених површина, што за посљедицу има нарушавање просторног континуитета зелене структуре и идентитета града.

Према Урбанистичком плану за период 1975-1990. сваки блок или насељска јединица, битреблодаимапарккојисеуовопланираним насељима дефинише према нормативу 5м² по

становнику. Укупно основно зеленило насељске јединице са високом изградњом треба да задовољава норматив од 15 м² по становнику, а у насељима са једнопородичним индивидуалним објектима 45 м² по становнику (Урбанистички план Бања Луке, 1975, стр. 142). План намјене површина у ужем урбаном подручју дефинише 1371 ха за урбано зеленило, што износи 11 % од укупне површине ужег урбаног подручја. Парк шуме заузимају 1860 ха, од чега у ужем урбаном подручју 100 ха, у ширем 1760 ха. То је укупно 15 % површине ширег урбаног подручја (Урбанистички план Бања Луке, 1975, стр. 107). Поставља се питање колико је од планираног заиста имплементирано, а колико од реализованог

² Под структуром се подразумјева организација појединачних јединица или дијелова код које доминира карактеристика цјелине.

је промјењено од 1990. године до данас, у периоду у којем се град мјењао без Урбанистичког плана. Израда новог Урбанистичког плана града Бањалуке је у току. Доследно дефинисан концепт зелене структуре може се посматрати као потенцијал за формирање стратегије планирања и пројектовања града, односно унапређења квалитета живота у граду, у оквиру којег се све структуре доживљавају као динамична цјелина.

Текст који слиједи презентује резултате истраживања које је имало за циљ формулисање концепта зелене структуре и откривање нивоа афирмисања њених вриједности у планерској пракси града Бањалуке. Теоријске поставке и разматрања основних концепата, а прије свега концепта зелене структуре, испитане су и примјењене на конкретном случају у сврху откривања посебности. Сходно истраживачким питањима одабране су методе истраживања: студија случаја - зелена структура града Бањалуке, анализа садржаја релевантних докумената и анкета намјењена стручњацима из области урбанистичког планирања и пројектовања. Дефинисање планског временског периода који обухвата истраживање, од 1975. године до данас, произашло је из чињенице да интензивна урбанистичка дјелатност у Бањалуци почиње од оснивања Урбанистичког завода града Бањалуке, те је посебна пажња у анализи посвећена првом Урбанистичком плану овог града за период 1975-1990. године. Разумјевање историјског развоја града представља важну подлогу истраживања.

КОНЦЕПТ ЗЕЛЕНЕ СТРУКТУРЕ

Концепт зелене структуре (Green structure или Greenstructure) појавио се у области планирања европских градова у неколико посљедњих деценија двадесетог вијека. Као концепт великог потенцијала за стратегије планирања и пројектовања градова, у фокусу

је и посљедњих неколико година у великом броју европских земаља.³ У потрази за поријеклом савремене конотације овог концепта могуће је пратити његов историјски развој који почиње са потребом за формирањем јавних паркова и појасева зеленила у деветнаестом вијеку као резултата убрзане урбанизације и лоших услова живота проистеклих из посљедица индустријске револуције (Jorgensen, 2005). У том периоду се за зелене просторе, прије свега јавне паркове, везују аспекти који су кључни за дефинисање концепта зелене структуре, а то су друштвена интеракција и присуство природе у урбаној средини. Концепт се развио на обимном наслијеђу теоријских и практичних разматрања вртних градова, зелених заштитних појасева и рекреативних простора.

Зелена структура је сложена цјелина састављена од отворених зелених простора као јединица (елемената, дијелова) које остварују међусобну релацију, дакле повезаних и интегрисаних у градску матрицу. Релација може да се заснива на просторном, али и социолошком, културолошком, еколошком, економском, естетском и многим другим аспектима. Свака јединица унутар структуре је и сама сложена цјелина која има сопствене карактеристике и идентитет.

Зелена структура је, прије свега, идеја или концепт на основу којег се отворени зелени простори посматрају као цјелина интегрисана у градску матрицу. Зелена структура није формалан и статичан образац, нити је систем који је независан и одвојен од других структура урбане цјелине. Веома често се у планирању и пројектовању градова примјењује управо овакав фрагментаран приступ. Зелена структура повезује и истовремено раздваја дијелове градског простора.

Зелена структура је мултифункционални простор који може да садржи различите урбане функције, веома често истовремено. Мултифункционалност је веома важан потенцијал отворених зелених простора који омогућава корисницима да изаберу активност својствену њиховом начину живота. Зелене просторе користе различите друштвене и културолошке групе, што утиче на квалитет свакодневног живота, породичну кохезију и друштвену интеракцију. Дистрибуција различитих садржаја и активности унутар међусобно повезаних зелених простора је несумњиво вриједан аспект градског живота.

3 Werquin A. C. et al, ed. (2005), *Greenstructure and Urban Planning - Final Report 2005*, European Commission, COST Action C11. *COST - an intergovernmental framework for European Co-operation in the field of Scientific and Technical Research*. Под овим називом подразумева се група од 30 000 научника, 35 земаља чланица, 200 предузетих истраживања, 50 институција учесника и невладиних организација из 11 земаља чланица. Основана је 1971. године.

ЗЕЛЕНА СТРУКТУРА КАО ЈАВНО ДОБРО И ДРУШТВЕНА ВРИЈЕДНОСТ

С обзиром да је зелена структура неодвојив дио градског простора, она је дио јавног добра. Ако јавно добро дефинишем као артефакт и вриједност који се заједнички користе од стране великог броја корисника, онда зелена структура заиста јесте јавно добро⁴ (Петовар, 2003).

Кад је у питању контекст грађеног простора Ксенија Петовар каже да јавно добро обухвата двије врсте вриједности: материјализоване и нематеријализоване. Кад је у питању зелена структура, под материјализованим вриједностима препознајем њене просторне карактеристике, било као појединачне дијелове или као цјелине интегрисане у градску матрицу. Те просторене или физичке карактеристике је могуће квантитативно одредити. Нематеријализоване вриједности резултат су 'таложења' природних, историјских, културних, економских, политичких, друштвених и других слојева градске средине. Сигурно је да зелена структура града Бањалуке садржи све наведене слојеве који би се могли препознати и анализирати и који воде ка спознавању особина зелене структуре које се могу схватити као друштвене вриједности или вриједности града.

Концепт зелене структуре у планирању и пројектовању градова појавио се осамдесетих година двадесетог вијека у Европи. Међутим, Фредерик Олмстед (*Frederic Law Olmsted*) је већ 1870. године говорио о зеленим јавним градским просторима као медијима моралних императива. Политички и социјални критеријуми били су основ Олмстедовог инсистирања на увођењу зеленила у градове. Зелени простори генеришу и подржавају здравље друштва, борбу против порока и друштвене сегрегације, као и демократију, односно доступност ових простора свим грађанима. Зелени простори су медиј друштвеног живота, бољег стандарда и економског доприноса граду (Olmsted, 2003). Дакле, могу се дефини-

сати као суштинске вриједности које се тичу градске заједнице и које генеришу оне особине заједнице које су у основи ријечи урбана. Зелену структуру је потребно схватити као симбол укупне вриједности града, односно његовог идентитета.

ПЛАНИРАЊЕ ЗЕЛЕНЕ СТРУКТУРЕ ГРАДА БАЊАЛУКЕ – РАЗУМЈЕВАЊЕ ДИСКУРСА

Први званичан урбанистички документ града Бањалуке настао је почетком тридесетих година двадесетог вијека и његов творац је архитекта Константин Јовановић. Нажалост, у архивима града нема много података о овом драгоценом извору и његовом аутору. Планирска дјелатност у граду Бањалуци у наредном периоду је везана за Урбанистички завод града Бањалуке који је основан 1961. године.⁵ Међутим, прије оснивања ове институције са послеријатним проблемима прилива становништва, обнове и индустријске експанзије суочио се Урбанистички завод Босне и Херцеговине, односно Главна управа за комуналне послове. Као резултат настао је приједлог Генералног урбанистичког плана Бањалуке 1952. године, чији је аутор архитекта Анатол Кирјаков. Чињеница је да овај приједлог Генералног урбанистичког плана никад није усвојен, али у сваком случају садржи вриједне податке с обзиром да је настао убрзо након завршетка рата у којем је град претрпио велике промјене.

Организована и институционална планирска дјелатност Завод је почео са Програмом за генерални урбанистички план града Бањалуке 1968. године. Међутим, катастрофалне посљедице земљотреса, који је задесио град 1969. године, у потпуности су промјениле реалност свакодневног живота града, па и реалност урбанистичког планирања и пројектовања. Основне поставке Програма су фундаментално промјењене и 1971. године усвојен је Новелирани програм за генерални урбанистички план. На основу концепта овог програма израђен је Урбанистички план Бањалуке за период 1975-1990. године.

4 Ксенија Петовар наводи два битна својства јавног добра, неривалски однос - коришћење од стране једне особе не смањује количину јавног добра за друге особе, и неексклузивност - немогућност ограничења или заустављања употребе јавног добра. Кад је у питању зелена структура, неексклузивност се често доводи у питање, барем кад је ријеч о појединачним зеленим просторима.

5 Према подацима званичне веб странице Урбанистичког завода РС у периоду 1975-1993. године Завод је прерастао у просторно-планирску организацију регионалног карактера. 1993. године Завод је одлуком Владе Републике Српске проглашен организацијом од посебног значаја за Републику Српску. Завод је тада преименован у Урбанистички завод Републике Српске. Извор: http://www.iu-rs.com/Srpska/rp_Banjaluka1.htm

Према пропозицијама овог плана, зелена структура заузима истакнуту позицију у свим кључним елементима планираног развоја. Зелене површине су валоризоване као медиј повезивања три базне функције “кроз мрежу урбаног зеленила, шумских комплекса и пољопривредног пејзажа у јединствен систем зеленила који у просторној организацији урбане територије чини везни елемент композиције градских структура и битни еколошки фактор” (Урбанистички план Бања Луке, 1975, стр. 141). Концепт зелене структуре се јасно наводи као инструмент обликовања градске матрице, односно просторни ниво зелене структуре и њен континуитет сматрани су важним факторима планирања града. Као основне јединице зелене структуре истакнути су тврђава Кастел, ријека Врбас и градски јавни паркови, али и ободни шумски комплекси. Као тежиште концепта сматра се увођење ових шумских масива у градско ткиво зеленим тракама дуж саобраћајница и током ријеке Врбас. Циљ је скоро равномјеран размјештај зелених простора у континуирану хомогену цјелину која додирује све садржаје и функције града, чинећи јединствен систем зеленила који карактерише Бањалуку (Урбанистички план Бања Луке, 1975).

Ипак, без обзира на отворено изложен концепт зелене структуре или тачније система, остаје утисак о њеној неповезаности са другим градским структурама. Важно је напоменути да структура отворених простора заузима маргинално мјесто у општем концепту и скоро да се не помиње, осим неколико појединачних простора. Изградња физичке структуре доминира концептом овог плана, као и њен функционални распоред. Овакав приступ можда има коријене у реакцији на разорне посљедице земљотреса на градско ткиво.

Концепт развоја зелених простора града Бањалуке у хомогену зелену структуру, према Урбанистичком плану из 1975. године, парцијално је реализован. Пјешаку који се креће из централног дијела града према ободним шумским масивима фрагментарност зелене структуре је очигледна. Реализација плана можда није имала негативне резултате у квантитативном смислу кад су у питању појединачни простори, што ће показати адекватна анализа при изради новог плана, али неповезаност зелених простора међусобно и са осталим градским структурама постоји. С друге стране, континуалност зелене структуре у појединим дијеловима града, као што је дуж ријеке Врбас,

тешко је проходна јер не постоји адекватна опремљеност или су дијелови зеленог простора у приватном власништву, односно недоступни. Од система паркова и спортско-рекреативних центара у ужем урбаном подручју предвиђених планом остала су два парка од којих је један постојао и прије 1975. године. Систем транзитних саобраћајница - источни и западни транзит, јесте реализован и то у скорије вријеме, али без зелених масива ширине 100 до 200 метара према приједлогу Плана. Операционализација концепта хомогеног система зеленила фрагментарно је спроведена у свим аспектима зелене структуре, као и на просторном нивоу.

Урбанистички план града Бањалуке за период 1975-1990. још увијек се може сматрати актуелним планом. На жалост, доминантни политички и други фактори условили су реалност нових разарања свих аспеката градског живота. Ратне околности деведестих година прекинуле су свестрану нормалну активност, па и оних које се тичу градоградње. Нацрт Урбанистичког плана 1990-2005. никад није прерастао у Урбанистички план, док се у међувремену покренула активност израде Урбанистичког плана за период 2003-2015. Урбане околности у којима зелена структура егзистира знатно су се промјениле у односу на 1975. годину. Нови план ће показати како се град опходио према зеленој структури у тренутном одсуству плана, као и нови или ипак стари третман зелених простора.

АКТЕРИ И ИНТЕРЕСНЕ ГРУПЕ У ПРОЦЕСУ ПЛАНИРАЊА ЗЕЛЕНЕ СТРУКТУРЕ

Сигурно је да велики број актера учествује у процесу планирања зелене структуре, односно цјеловите структуре града. Постојећи систем урбанистичког планирања, међутим, не подржава учешће свих актера. Пракса показује да одређене групе актера све чешће имају предност у испољавању и уграђивању својих интереса у процес урбаних промјена, док многи актери остају остављени ван процеса. Грађани могу да изнесу своје сугестије, приједлоге, критике или искажу угроженост својих интереса у дијелу планског процеса који се зове јавни увид у приједлог планске документације. Одређени проценат грађана није заинтересован или мотивисан да учествује у процесу планирања или одлучивања, док постоје формално и неформално органи-

зоване групе које покушавају да своје мишљење имплементирају у процес планирања (Сл. 2). Без обзира на велики број сакупљених потписа глас грађана није уважен у конкретном случају.

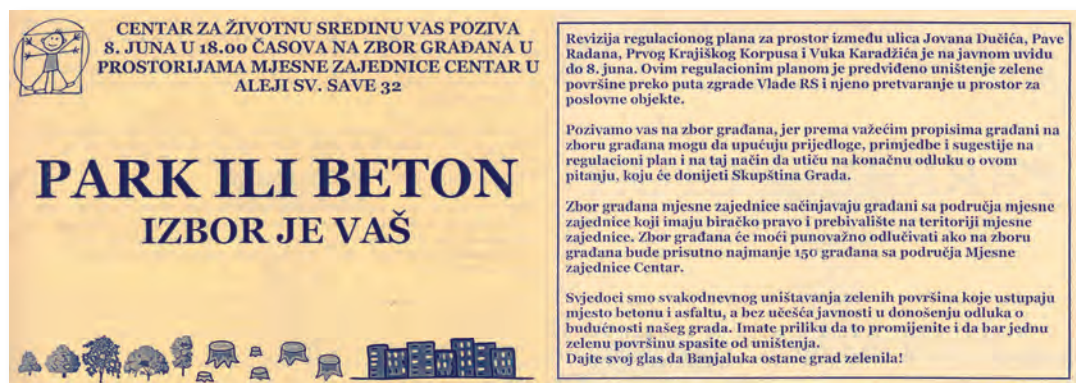
Тренутне промјене простора града, у великој мјери зелене структуре, наводе ме да се сложим са констатацијом да су расправе о демократији гдје сви имају приближно једнаке

Сл. 2.

Летак који се могао пронаћи у јавном градском простору средином 2006. године у Бањалуци.

Fig. 2.

Flyer found in public space of Banjaluka in 2006.

могућности често под знаком питања, јер скривају стварну структуру моћи, утицај најмоћнијих интересних група и на тај начин постају средство политичке манипулације (Вујошевић, 2004). Тај закључак посебно илуструје чињеница да је важећи Урбанистички план града Бањалуке донесен 1975. године и да је његов плански период истекао 1990. У међувремену, донесен је и измјењен велики број Регулационих планова који немају урбанистички документ вишег реда на који би се ослонили⁶. Ситуацију је сигурно отежала чињеница да је Урбанистички завод Републике Српске приватизован 2001. године и то у транзиционом периоду неразвијених механизма приватизације.

Значај јавног добра, у овом контексту зелене структуре, потиснут је у задње редове процеса урбанистичког планирања. Одсуство "јавне арене" (Петовар, 2003, стр. 130) у којој би се искристалисали садржаји појмова јавно добро и јавни интерес знатно отежава афирмацију ових концепата у планерском дискурсу. У горе поменутом непостојању урбанистичког плана града, као и низу других околности, издваја се значај такозваног неодлучивања као категорије у процесу планирања. У околностима доминације државних и корпоративистичких структура у односу на друге актере, значај ове категорије је све већи (Вујошевић, 2004). Неодлучивање подразумева систематско усмјеравање и контролу дневног реда јавне политичке дискусије.

"Она се може манифестовати на разне начине, где су битни следећи модалитети: (1) Ограничавање одлучивања само на "сигурна питања" (safe issues), (2) Спречавање покретања односно доношења одлука које су неопходне са становишта потреба, аспирација и интереса шире друштвене заједнице, али то нису са становичта државе и корпорација, (3) Спречавање покретања захтева за реализовање знатнијих промена у друштву, (4) Скривање релевантних информација, (5) Фингирање алтернатива, тј., навођење свих (заправо често фиктивних) опција и изостављање оних које означавају знатнији отклон од "језгра" алтернатива које је прихватљиво за естаблиране структуре, (6) Отежавање имплементације већ донетих одлука." (Вујошевић, 2004, стр. 44)

6 Према подацима званичне веб странице Урбанистичког завода Републике Српске урађено је, ревидовано, измјењено или допуњено 83 регулациона плана од 1996. до 2006. године за подручје града Бањалуке.

7 Анкета за стручњаке који се баве урбанистичким планирањем и пројектовањем спроведена је у новембру 2006. године. Анкета је анонимна и за циљну групу је имала припаднике исте професије који дјелују у граду Бањалуци. На упитник је одговорило 25 испитаника из приватног сектора, Урбанистичког завода Републике Српске и Архитектонско-грађевинског факултета Универзитета у Бањалуци.

РЕЗУЛТАТИ АНКЕТЕ СПРОВЕДЕНЕ СА СТРУЧЊАЦИМА У ОБЛАСТИ УРБАНИСТИЧКОГ ПЛАНИРАЊА И ПРОЈЕКТОВАЊА У БАЊАЛУЦИ

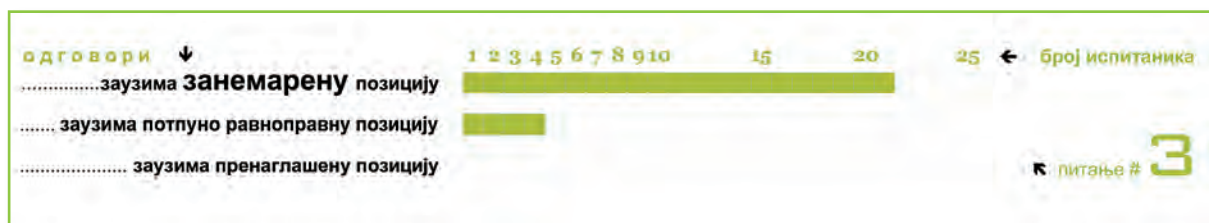
До сазнања о динамичној перспективи планирања долазимо постављајући питања планерима о процесу урбанистичког планирања и пројектовања, прије свега зелене структуре у граду Бањалуци.⁷ Питање о позицији зелене структуре у процесу урбанистичког планирања и пројектовања у односу на друге градске структуре се показало као веома интересно испитаницима. Одговори на питање, као и веома бројни коментари изван заокруженог одговора, показују да је занемареност зелене структуре у стратегији урбанистичког планирања и пројектовања заиста изражена. Прецизније речено, коментари указују на уочени доминантни тренд савременог контекста града, а то је изградња објеката на отвореним градским просторима под притиском економског фактора. Угроженост зелене структуре, а не само занемареност, је проблем са којим се планери и пројектанти веома често сусрећу у свом дјеловању (Сл. 3).

Сл. 3.

Графичка илустрација одговора на питање бр. 3: Да ли сматрате да у актуелној стратегији урбанистичког планирања, коју примјењујете посредно или непосредно, концепт зелене структуре заузима равноправну позицију са осталим структурама, као што су структура изграђеног простора или структура отворених простора другог типа?

Fig. 3.

Graphic illustration of answers to question number 3: Do you think that green structure concept takes equal position as other structures in urban matrix inside planning strategy you are involved in?

Планери тврде да се концепт зелене структуре може пронаћи у великом броју планских докумената града Бањалуке. Анализа Урбанистичког плана Бањалуке из 1975. године заиста показује присуство овог концепта. Зелена структура присутна је и у Приједлогу генералног урбанистичког плана града Бањалуке из 1952. године који је израдио архитекта Анатол Кирјаков. Међутим, ако се концепт зелене структуре поставља као један од стратешких циљева урбанистичког документа, он се сигурно дезинтегрише и полако губи у документима и плановима нижег реда. Кад циљеви урбанистичког плана или пројекта дођу до нивоа оперативније поставке или кад се прелази са општијих друштвених вриједности на појединачне, долази до прегруписавања приоритета документа. Зелени градски простори као друштвена вриједност се користе унутар пројеката и планова за промовисање укупног резултата, међутим веома често се након усвајања документа употпуности занемаре.

Један од најважнијих разлога зашто се зелена структура губи као оперативни циљ у процесу планирања и пројектовања доми-

нира као одговор у анкети на питање број шест: интереси који се супротстављају (Сл. 4). При томе, испитаници највише истичу интересе појединачних инвеститора (Сл. 5). Формални приступ урбанистичком планирању насљеђен је из претходног или ранијег друштвеног, политичког и економског контекста. Заснивао се на хијерахији, приступу "од врха на доле", био је државно инициран и базиран на експертизи. Веома сличан приступ или 'кораћи' у планирању примјењују се и данас у планерском дискурсу града Бањалуке, мада су друштвено-политички услови потпуно другачији. Планери немају механизам који би омогућио лакше сагледавање сложених односа и многобројних интереса различитих актера. Систем тих сложених односа и великог броја интереса у локалном и глобалном контексту остаје само дјелимично и површно сагледан, док заједно коегзистирају често контрадикторни и различити системи доношења планских одлука.

Планери у одговору на питање о њиховој могућности да утичу на исход плана као стручњаци оцјењују да је њихов утицај још увијек знатан, мада се из претходних одговора

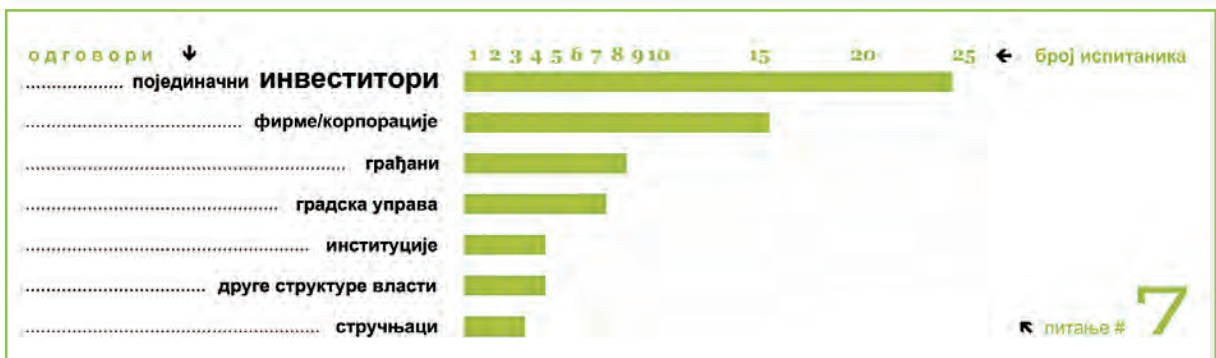
Сл. 4.

Графичка илустрација одговора на питање бр. 6: Уколико сте током израде урбанистичких докумената наишли на препереке у настојању да дефинишете зелену структуру, о којим препрекама се радило? Илустрација показује колико је пута био заступљен сваки од понуђених одговора.

Fig. 4.

Graphic illustration of answers to question number 6: What kind of obstacles did you find in your efforts to define and implement green structure in planning process? Illustration shows a number of selected answers.

Сл. 5.

Графичка илустрација одговора на питање бр. 7: Ако сте били у прилици да заговарате концепт зелене структуре у изради урбанистичког документа, можете ли да наведете актере (друштвене групе, институције, појединце) који су се томе супротстављали? Илустрација показује колико је пута био заступљен сваки од понуђених одговора.

Fig. 5.

Graphic illustration of answers to question number 7: If you had a chance to advocate green structure concept in planning process who were main opponent actors? Illustration shows a number of selected answers.

може прочитати да економско-политички фактори ограничавају стручну аналитичност и разложност. Контрадикција која долази до изражаја у резултатима анкете упућује на недефинисану позицију стручњака у сложеном друштвеном контексту који се при томе веома брзо мијења. Планери сматрају да је грађане потребно интензивније укључити у процес урбанистичког планирања и пројектовања, мада је страх од усложњавања ионако компликованог процеса јасно истакнут. Елитистичку позицију архитекте, односно планера као неког ко има завршну ријеч и као неког ко одлучује, испитаници сматрају да је потребно сачувати, мада је постојање такве позиције под великим знаком питања. С друге стране, девет одговора стручњака који прихватају партиципацију грађана под условом њихове едукације и додатне информисаности

упућује на свјесност о пренаглашеним тензијама између актера које отежавају усклађивање важних стратешких циљева. Стручњаци се често сусрећу са неспремношћу актера да се укључе у коректну планску комуникацју

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Стручњаци јасно истичу доминацију тржишта у процесу планирања. Још једном је потврђен исказ да "облик све више прати финансије", а не функцију (Елин, 2002). Међутим, њихов став према томе није сасвим дефинисан. Планери, такође, не располажу са механизмом за сагледавање и консензус многобројних интереса присутних у дискурсу. Комуникација и партиципација актера немају дефинисану структуру која би планере водила ка рјешавању конфликта. Зелена структура као вриједност, у свом материјалном и нематеријалном облику, остаје дјелимично сагледана и помало

изгубљена у замршеном односу друштва, државе и тржишта.

Сагледавање што већег броја интереса је веома важно за исход планског процеса. За ефикасно рјешавање конфликта између различитих интереса потребно је увести партиципацију актера и омогућити њихову међусобну комуникацију током планирања. Међутим, дијалог није довољан за рјешавање конфликта на демократским основама, већ и чврсто структурирање планске интеракције (Вујошевић, 2004).

Зелену структуру је потребно схватити као симбол укупне вриједности града, односно његовог идентитета. Присутан је недостатак интегралног или кохезивног планирања и свака урбана структура се посматра одвојено и као таква се доводи у релацију са природом. У Бањалуци зелена структура заузима чак доминантну позицију, с обзиром на количину зелених простора, њихову историју и дисконтинуитет који се може примјетити у физичкој матрици. Зелена структура је прожета у све поре градског ткива и грешка је посматрати је као остатак осталих структура. Зелена структура може бити схваћена и као најбољи начин организације и управљања појединачним зеленим просторима града, њиховог појединачног пројектовања, планирања, дизајна или редизајна. У сваком случају, заслужује много значајније и истакнутије мјесто у планирању града Бањалуке.

Захваљујем професору Ксенији Петовар на конструктивним критикама и менторству при истраживању од којег је настао овај текст.

Литература

Bachrach, P. i M. S. Baratz (1980), *Dva lica moći*, Marksizam u svetu - klasa, interes, moć 8, Beograd.

Vujović, S. (2004), *Akteri urbanih promena u Srbiji*, Društvena transformacija i strategija društvenih grupa - svakodnevica Srbije na početku trećeg milenijuma, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd.

Vujošević, M. (2004), *Racionalnost, legitimitet i implementacija planskih odluka - novije teorijske interpretacije i pouke za planiranje u tranziciji*, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Beograd.

Vujošević, M. (2004), *Otvorena pitanja rekonstruisanja javnih interesa u Srbiji: narušeni legitimizacioni osnov proaktivnog planiranja*, Komunikacije 2004, Centar za planiranje i urbani razvoj, Beograd.

Elin, N. (2002), *Postmoderni urbanizam*, Orion art, Beograd.

Jorgensen, K. (2005), *The history of urban green structures*, Werquin A. C. et al, ed. *Greenstructure and Urban Planning - Final Report 2005*, European Commission - COST Action C11. Извор: <http://map21ltd.com>, децембар 2005.

Olmsted, F. L. (2003), *Public Parks and the Enlargement of Towns*, Leabates R. T. and F. Stout, ed. *The City*

Reader, third edition, Routledge, London.

Oppermann, B. and C. Harrison (2005), *Introduction - Policies for green structure and urban planning*, Werquin A. C. et al, ed. *Greenstructure and Urban Planning - Final Report 2005*, European Commission - COST Action C11. Извор: <http://map21ltd.com>, децембар 2005.

Petovar, K. (1998), *Usklađivanje javnih i pojedinačnih interesa u generalnom urbanističkom planu Beograda*, Socioekonomski i ekološko-prostorni aspekti u generalnom urbanističkom planiranju, Republika Srbija, Grad Beograd - Gradska uprava, Urbanistički zavod, Beograd.

Петовар, К. (2003), *Урбана социологија - Наши градови између државе и грађанина*, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд.

Schobel, S.(2005), *Explicit green systems and implicit green structures*, Werquin A. C. et al, ed. *Greenstructure and Urban Planning - Final Report 2005*, European Commission - COST Action C11. Извор: <http://map21ltd.com>, децембар 2005.

Coles, R. and M. Casario (2001), *Social Criteria for the Evaluation and Development of Urban Green Spaces*, *Development of urban green spaces to improve the quality of life in cities and urban regions*, URGE - urban green environment.

Извор: http://www.urge-project.ufz.de/html_web/reports.htm, децембар 2005.

Примарни извори

- (1975), *Banja Luka Urbanistički plan*, sinteza, Urbanistički zavod Banja Luka, Banjaluka.
- (1993), *Валоризација историјског и природног наслеђа са мјерама заштите за израду регулационог плана Центар-исток*, Завод за заштиту споменика културе и природе Бања Лука, Бањалука.
- Kirjakov, A. (1952), *Generalni urbanistički plan Banjaluke*, Urbanistički zavod glavne uprave za komunalne poslove Narodne Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- (2000), *Правилник о садржају планова*, Урбанистички завод Републике Српске, Министарство за урбанизам, стамбенокомуналне дјелатности, грађевинарство и екологију Републике Српске, Бањалука.
- (2006), *Приједлог за валоризацију природног наслеђа обала Врбаса*, Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске, Бањалука.

Извори илустрација

Слика 1.

Стошић В. М. и З. С. Мачкић (2004), *Бањалука које има и које нема у 1000 слика*, Мега мултимедија, дигитално издање.

Слика 3, 4, 5:

Невена Новаковић, 2007.